

בעיקרו קא מתפיס (נדרים יא-יג)

גליון 356

בדף י"א: בעי רמי בר חמא הרי עלי כבשר זבחי שלמים לאחר זריקת דמים מהו. אי דקאמר בהדין לישנא בהיתרא קא מתפיס. אלא כגון דמחית בשר זבחי שלמים ומחית דהיתרא גביה ואמר זה כזה, מאי, בעיקרו קא מתפיס או בהיתרא קא מתפיס.

וביאר הר"ן דבעיקרו קא מתפיס פי' באיסורו שהיה קודם זריקת דמים, ולאחר זריקת דמים הבשר מותר. ומה שאסור לטמאים לאחר הזריקה הוי דבר האסור ולא דבר הנדור כי מחמת נדרו היה ראוי שיהא אסור לכל דהא אקדשיה ואסריה אכולי עלמא אלא דלבתר זריקת דמים פקע ליה נדרא, ואיסורא דטמאים וחזה ושוק לזרים לאו משום נדרא הוא.

ויש להתבונן בספיקו של רמי בר חמא למה אין זה פשוט שבהיתרא קא מתפיס דהא מונח לפניו בשר שכבר נזרק עליו הדם, ובא והשוה ככר של היתר לבשר זה, והרי בשר זה עכשיו אינו דבר הנדור, ולמה שיהיה אסור. למה נאמר שבעיקרו קא מתפיס.

בהמשך הסוגיא בדף יב. מיתבי איזהו איסור האמור בתורה, אמר הריני שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו וכו'. וכתב שם בפ"י הרא"ש דאמרינן בעיקרו קא מתפיס, לאסור יום זה כאותו יום שנדר לא לאכול בשר ולשתות יין, דהנודר לאסור קא מכוין, הילכך תלינן באיסור.

מבואר ברא"ש דהטעם לומר בעיקרו קא מתפיס להחמיר ולאסור הוא כי מסתבר שהנודר לא אמר דבר שהוא מותר דא"כ למה נדר. מסתבר יותר לומר שנדר כדי לאסור. ולכן יש לומר דבעיקרו קא מתפיס כדי שיחול נדרו, במקום שנאמר שלא אמר אלא שדבר זה מותר. וכן כתב בשער המלך (פ"א נדרים הט"ו).

ולפי"ז לו יצויר שיהיה מצב הפוך, שעכשיו הדבר אסור ובעיקרו היה הדבר מותר, פשיטא שלא נלך בתר עיקרו כדי להתיר, דאדרבה מסתבר שהתכוין לכדהשתא כדי לאסור.

אמנם בפירוש המיוחס לרש"י כתב בריש יב. דהגמ' מק' והא נותר ופיגול לאחר זריקת דמים הוא, דנותר נאסר רק לאחר שהיתה לו שעת הכושר, שהותר ע"י זריקת הדם, ובכל זאת קתני דאסור. אלמא בדהשתא קא מתפיס. (ולא למד כהר"ן שראיית הגמ' היא דבעיקרו קא מתפיס).

ולפי טענת הרא"ש הרי בכה"ג פשיטא דבדהשתא קא מתפיס כי עכשיו הוא אסור (ולפני כן היה מותר) ואיך הביאו ראיה מכאן דכשהדבר מותר עכשיו ואסור מקודם דלא אמרינן דבעיקרו קא מתפיס. וע"כ למד המפרש שהשאלה דאולי בעיקר קא מתפיס היא גם אם צד זה הוא לקולא, ואין הטעם בספק משום דמסתמא התכוין לאסור. אלא יש ספק בלשונו האם ההתפסה היא במצב של עכשיו או במקור, בשורש הדבר, ולא שנא לחומרא לא שנא לקולא מספקינן דאולי בעיקרו קא מתפיס.

והנה בטור (יו"ד סי' רטו) כתב דאם אסר על עצמו נבילה בנדר, הנדר חל, ואם אוכל מהן עובר גם משום בל יחל. ומיהו אם התפיס בהן דבר אחר אינו נתפס, שאין דעתו אלא בעיקר האיסור והוה ליה מתפיס בדבר האסור אבל דבר שאסור מדרבנן ואסרו עליו בלשון נדר והתפיס בו דבר אחר, נתפס בנדר ואסור.

וכתב בבית יוסף דכבר כתב בסי' ר"ד דבפ"ק נדרים איבעיא לן אי בעיקרו מתפיס אי בדהשתא מתפיס, ושפסקו הפוסקים דבעיקרו מתפיס. ומבואר בפ"ג דשבועות דאם נדר כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, ונדר כבר על אותו יום של צום גדליה, כיון דמדרבנן הוא דאסור (מחמת הצום) כי נדר חייל עליה איסורא דאורייתא וכי מתפיס קאי עליה בכל יחל דברו. וכתב הרא"ש דאי הוי דאורי' הוה חייל עליה הנדר מיהו כי מתפיס ביה בעיקרו קא מתפיס ולא מיקרי דבר הנדור. אבל אי מעיקרא לא הוי ביה אלא איסור מדרבנן מיקרי שפיר דבר הנדור.

והרי באופן שנדר והוי איסור תורה שחל על הצום או הנבילה, והתפיס בו, יוצא שבגלל דאמרינן בעיקרו קא מתפיס הוי ליה מתפיס בדבר האסור ולכן לא חל הנדר. חזינן דגם הרא"ש למד דאמרינן בעיקרו קא מתפיס גם לקולא. והרי בסוגיין ביאר הרא"ש דכל הצד לומר בעיקרו קא מתפיס הוא להחמיר, דאחרת יוצא שנדר בחינם ולא אסר כלום. וכאן למד הרא"ש דגם לקולא אמרינן בעיקרו קא מתפיס. (ואין לחלק ולומר דהוי סוג אחר של בעיקרו דהא הבית יוסף דימה בין שתי הסוגיות).

וע"כ יש לחלק דבבשר שלמים לאחר זריקת דמים שמונח לפניו הרי הבשר מותר באכילה, ואם התפיס בו, הסברא נותנת שהיות נדר וכוונתו לאסור, דעתיה אעיקרו, דהיינו דינו לפני זריקת דמים אבל נבילה שאסורה מחמת שני הדינים, והתפיס בה, כאן הגם שכוונתו לאסור, השאלה היא במה התפיס, כי אם התפיס בעיקר האיסור גם אם כוונתו לאסור לא אסר כי התפיס בדבר האסור.

ולמד הרא"ש שבדין של בעיקרו לא נאמר רק שהיות ומסתמא כוונתו לאסור אמרי' דבעיקרו קא מתפיס אלא דגם באופן שוודאי רוצה לאסור אמרינן שדעתו או דיבורו מתייחס לעיקרו של הדבר ולכן בנבילה וכדו' הנדר לא חל.

אבל באופן שעכשיו אסור ובעיקרו היה מותר (לא שהוא דבר האסור ולא דבר הנדור אלא שהיה מותר ממש) לכאורה יסבור הרא"ש דבכה"ג אמרינן שוודאי התכוין לאסור, והנדר יחול. ואילו לפי המפרש ייצא שגם בכה"ג דבעיקרו הוי היתר לא יחול הנדר כי בכל אופן ההתפסה היא במקור הדבר.

והנה הרמב"ם פסק (פ"א נדרים הי"ג) שהאומר הרי הן עלי כבכור הרי אלו מותרין, שאין קדושתו בידי אדם. והיינו דבכור הוי דבר האסור ולא דבר הנדור. ושם פסק (בהל' טו) היה לפניו בשר קדש אפילו היה בשר שלמים אחר זריקת דמים שהוא מותר לזרים ואמר הרי הן עלי כבשר זה הרי אלו אסורין שלא התפיס אלא בעיקרו שהיה אסור אבל אם היה בשר בכור, אם לפני זריקת דמים הרי זה אסור ואם לאחר זריקת דמים הרי זה מותר.

והקשה הראב"ד דהא לר' יהודה דמתפיס בבכור מותר, גם לפני זריקת דמים מותר, ולר' יעקב דס"ל דהואיל ומצוה להקדישו הוי כדבר הנדור אפי' לאחר זריקה נמי. ועוד דהרמב"ם הרי פסק להדיא (הל' יג) דבכור לא הוי דבר הנדור, ומדוע לפני זריקת דמים הרי זה אסור.

ובכתבי הגר"ח (נדרים, בשם הגרי"ז) כתוב הנה נראה דהך שאלה אם בעיקרו קמתפיס או בדהשתא אינה חקירה בדעת האדם איך היא דעתו אי התפיס באיסור הקודש או בדהשתא אלא השאלה אי מתפיס בעיקר הדבר שהוא סיבת האיסור דהיינו בחלות בקדושה שלהם או באיסורים הנמצאים בו עכשיו. והכי מוכח ברמב"ם שפסק גבי בכור דאם התפיס לפני זריקת דמים הר"ז אסור ואם לאחר זריקת דמים הר"ז מותר, משום דכיון דהתפיס בעיקר סיבת האיסור דהיינו בכור א"כ הוי דבר האסור ולהכי מותר.

וצ"ב, דבשלמא כשהתפיס לאחר זריקת דמים למרות שבעיקרו קא מתפיס אבל עיקר הקדושה של בכור אינה דבר הנדור ולכן הרי זה מותר. אבל כשהתפיס לפני זריקת דמים אמאי אסור, והרי אם התפיס בשורש הקדושה, הו"ל קדושתו קדושת בכור והיה צ"ל מותר. ואיך ביאר בזה את שיטת הרמב"ם.

ובכס"מ כתב בשם ר' אברהם בנו של הרמב"ם שלפני זריקת דמים דנים את קדושת הבכור כקדושת שלמים בעלמא ולכן הוי כדבר הנדור. ורק לאחר זריקת דמים שהוא מותר מדין המיוחד של בכור ואז הוי מותר וכל הצד לאסור הוא משום בעיקרו, הרי בכור הוי דבר האסור ולא דבר הנדור.

ובפשטות כוונת הגר"ח בעיקרו היינו בסיבת האיסור ושורשו, ואינה דומה להא דלמד הב"י ברא"ש שנבילה שנאסרה בנדר הוי עיקרו משום נבילה דהא שם האיסור נבילה אינו שורש וסיבה לאיסור הנדר. אלא בעיקרו פי' בעיקר ובעצמיותו של הדבר שהתפיס בו דעצם האיסור שלו הוא נבילה רק שהוסיף עליו איסור נדר. ובמילואים על חי' הריטב"א (מה"ק מהגר"א יפה"ן) כתב דגם הגר"ח התכוין לכך דהא בסוגיין דימו להא דנדר כיום שמת בו אביו ושם לא שייך לומר ששאר הימים שורשם וסיבתם יום שמת בו אביו דהא הם מותרים דהא לא אסר אותם בנדר. וע"כ דהכוונה כהנ"ל שמתפיס בעיקר הדבר, שהייחודיות של יום זה הוא אותו יום שמת בו אביו שנדר לא לאכול בשר באותו יום.